

Слухай: Слухай Н.В. Сучасні лінгвістичні теорії концепту як мовно-культурного феномену // Мовні та концептуальні картини світу: Зб. наук. пр. – К.: ЛОГОС, 2002. – №7. – С.462-470.

Степанов: Степанов Ю. С. Константы: Словарь русской культуры: Изд-во 2-е, исп. и доп. – М.: Академический Проект, 2001. – 990 с.

Tetyana Vilchynska. The main ways of concept definition in linguistic paradigm.

The article is dedicated to the analysis of the basic approaches to determination of concept. Different directions in the comprehension of this cultural and linguistic phenomenon in modern linguistics are considered, among which are cognitive, cultural and linguistic, psycholinguistic and other.

Key words: concept, cognitive direction, cultural and linguistic approach, anthropocentric aspect, denotative, signifying and other vectors.

УДК 81.42

Петро Мацьків (Дрогобич)

КОНТРАРНА ОПОЗИЦІЯ ДОБРО/ЗЛО В КОНТЕКСТІ БІБЛІЇ

У статті розглянуто контрарну опозицію добро/зло крізь призму біблійного тексту. Проаналізовано функціональні синонімічні кореляти лексем добро, зло як діяльнісні характеристики Бога.

Ключові слова: бінарна опозиція, семантична опозиція, добро, зло.

Сучасне українське мовознавство розвиває теорію лексичних номінацій, співвіднесених з одним або більше мовними знаками – синонімічними корелятами, словами-опозиціями, що досліджуються з погляду об'єктивації «квантів» знань у мовному просторі, способів їхньої репрезентації в дискурсах та специфіки онтологічних, лексико-семантичних зв'язків у системі мови (О. Селіванова, С. Жаботинська, В. Ужченко, В. Жайворонок, В. Кононенко, О. Кагановська, Т. Космеда, М. Скаб, С. Запольських, О. Цапок, О. Єфименко, О. Кузьміна, Я. Прихода, В. Старко, О. Лисицька,

Г. Огаркова, В. Саєнко, М. Мамич та ін.). У концептуальному аналізі об'єктами вивчення виступають здебільшого поняття з високим рівнем абстрактності, розгалуженою сіткою семантичних опозицій у системі предметного, акціонального, епідигматичного, локусного, персонажного кодів та ін. або в системі когнітивних (фреймових) структур.

У лінгвістиці досліджено специфіку відображення концептів «Добро» та «Зло» в російській мовній картині світу, схарактеризовано модель логічної та семасіологічної структури лексико-семантичних груп іменників і прикметників на позначення добра та зла [Лисицька], висвітлено мовні засоби репрезентації концептів добра та зла в художньому тексті – драматургії В. Винниченка [Макарова].

Предметом розгляду нашої статті є функціонування лексем *добро* і *зло* в українських перекладах Біблії крізь призму акціональних характеристик Бога.

Ідея добра/зла на полях Святого Письма реалізується в бінарній опозиції *добро/зло*, при цьому ідея зла виноситься за межі трансцендентного і категоризується в концептосфері Людина. Бог не створив зло, воно виникло як наслідок зловживання свободою, даною Богом своїм творінням – ангелам і людям. Людина може бажати добра, але не здійснювати його: вона не робить добро, якого хоче, а робить зло, якого не хоче. Цю духовну роз'єднаність людини можна подолати лише в житті з Богом, яке перемагає духовне зло: «*Бо не роблю я доброго, що хочу, але зло, чого не хочу, не чиню. Коли ж я роблю те, чого не хочу, то вже не я це виконую, але гріх, що живе в мені*» (Рим 7:19-20)*.

Першим етапом на шляху подолання зла у Біблії виступає Закон, даний Мойсеєві Богом на горі Синай для всього єврейського народу. Сам по собі Закон не може спасти гріховну людину. Крім того, доля людей визначається не Законом, а Ісусом Христом – «...кожного, хто Мене визнає перед людьми, того перед небесним Отцем Моїм визнаю Я» (Мв 10:32). Смерть Ісуса на хресті, яка відбувалася відповідно із приписами і здійснювалася на основі Закону, поклала кінець цьому Закону, даруючи людям спасіння через віру в

* Тут і далі цитати наведено з Біблії у перекладі Івана Огієнка.

Ісуса Христа, через Його визначальну заповідь: «Нову заповідь Я вам даю: Любіть один одного! Як я вас полюбив, так любіть одне одного й ви!» (Ів 13:33).

Лексемі *добро* в єврейській мові відповідало слово *тоб*, яке первісно позначало особу чи предмети, що викликають приємні відчуття; тобто все, що приносить щастя чи полегшує життя у фізичному чи психологічному аспектах [Словарь: 282]. Добро в Біблії співвідноситься не з якоюсь абстракцією добра, а в стосунках до Бога, Який один дає речам властивість бути «добрими». Спочатку світу Господь поставив людину перед деревом пізнання добра і зла, давши їй можливість користуватися деревом життя і бути слухняною або чинити непослух, прирікати себе на смерть. Людині даровано свободу у її виборі духовних цінностей. Ідея добра реалізується через милосердя (милість), любов, доброту. Давньоєврейське слово, яке перекладається українською мовою, як *милість*, виражає любов і терпеливість Бога до тих, хто страждає, Його доброту, готовність прощати гріхи (Чис 14:19). Людина, яка пізнала милість, повинна бути милосердною, бо «суд немилосердний на того, хто не вчинив милосердя. Милосердя бо ставиться вище за суд» (Як 2:13). Людське милосердя виявляється через уміння прощати, бути великодушним до поранених (Лк 10:30–37), бути добрим до бідних, подавати милостиню. У часи Ісуса Христа було звичною справою просити і давати милостиню. Також було прийнято збирати для бідняків «подання», обходячи оселю за оселею. Для цього по місту ходили троє людей з великим кошиком для хліба. Крім того, в кожній синагозі була спеціальна скриня, призначена для збирання милостині бідним, на якій було написано: «хто не хоче працювати, нехай не їсть» (2 Сол 3:10).

Ідея добра знаходить свій вияв у *мирі* як відображенні передусім духовної досконалості. У єврейській мові слово *шалом* є багатозначним, означаючи цілісність, повноту, благополуччя, стан людини, що живе в гармонії з природою, самим собою і з Богом, а не тільки мир на противагу війні. Ця полісемійність виражається лексемами *благословення, спокій, слава, багатство, спасіння, життя* [Словарь: 576]. В українському перекладі Біблії І. Огієнка йому відповідають лексеми *мир, спокій, благодать*, які демонструють ізоморфізм позначених ними понять.

У Біблії лексема *мир* означає привітання при зустрічі: «...з'явився Ісус, і став посередині, та й промовляє до них: *Мир вам*» (Ів 20:19); прощання: «І сказав йому цар: *Іди з миром! Той устав та й пішов до Хеерону*» (2 Сам 15:9). Лексема *мир* вживається як політичний термін у міжнародному та національному житті («...І був *мир між Ізраїлем та між Амореянином*» (1 Сам 7:14); «І Йосафат *замирив з Ізраїлевим царем*» (1 Цар 22:45). Лексема *мир* у людських взаєминах, у стосунках людини з церквою передається синонімічними корелятами *спокій, благодать, правда, порозуміння*: «Пильнуйте про *мир зо всіма, і про святість, без якої ніхто не побачить Господа*» (Євр 12:14); «А Церква по всій Юдеї, і Галілеї, і Самарії мала *мир будуючись і ходячи в страхі Господньому, і сповнялася втіхою Духа Святого*» (Дії 9:31); «Отож, виправдавшись вірою, *майте мир із Богом через Господа нашого Ісуса Христа*» (Рим 5:1); Ісус Христос названий «*Князем миру*» (Іс 9:5), «*Закон бо через Мойсея був даний, а благодать та правда з'явилися через Ісуса Христа*» (Ів 1:17). Атрибут *мирний* є партиципантом словосполуки *жертви мирні*, які характеризують спілкування між Богом і людиною: «І принесе він із *мирної жертви огню жертву для Господа...*» (Лев 3:3). Істинний мир для християнина – це віра в Бога: «*Мир великий для тих, хто кохає Закона Твого, не мають вони спотикання*» (Пс 118:165).

Що стосується фізичного, психологічного зла, то його наслідки залишаються до того часу, поки існує нинішній світ. Для номінації зла в єврейській мові функціонувало слово *ра*, за походженням полісемантичне, есплікувалося зі значенням «поганий, пагубний, нещасний» та «злий, розбещений, неправедний», які об'єктивувалися через субстантиви в українській мові *зло, лиходійство, біда, лихо* [Лексикон]. У перекладі Біблії І. Огієнка лексеми *поганий, пагубний, нещасний, розбещений, неправедний* вживаються спорадично, що свідчить про розширення семантичного обсягу слів *зло, лихо, біда*. Зло розглядається як властивість, якість людини чи її внутрішній стан. Зло як соціальне явище не створене Богом, а результат вибору людини, вільної від народження. Людина пізнала це зло добровільно, не дотримуючись заборони. Гармонія людини з Богом передбачала, що людина, як найвище творіння Боже, буде дотримуватись істинного шляху не через природну необхідність, а керуючись добровільним послухом: «*Але з дерева знання добра й зла не*

їж від нього, бо вдень їди твоєї від нього ти напевно помреш!» (Бут 2:17). Зло реалізується через диявола, виразника зла, який намагається порушити Божий порядок і заважає планам Господа. Зло не просто пасивний «противник», але й сила, яка хоче заволодіти Божою власністю. Будь-який вияв Божої волі отримує спротив зла, яке старається «поселитись» в людині. Зло перемагає лише тоді, коли людина чинить непослух супроти Бога. Усвідомлення зла приходить завдяки голосу сумління, який слугує для людини пересторогою. Влада злих сил подолана смертю і Воскресінням Ісуса Христа, і людина тільки через віру, через добрі справи може прийти до повного викорінення зла: *«А диявол, що зводив їх, був укинений в озеро огняне та сірчане, де звірина й пророк неправдивий. І мучені будуть вони день і ніч на вічні віки»* (Об 20:10). Зло виявляється через хвороби як наслідок гріха, ними керує сатана, що *«має владу смерті»* (Євр 2:14). Бог також наказує людину хворобами за непослух, але причини конкретних страждань чи захворювань не слід зводити до певних гріхів: *«... Не на смерть ця недуга, а на Божу славу, щоб Син Божий прославився нею»* (Ів 11:4). Поряд із зазначеними поняттями хвороби, такими, як «хвороба», «проказа», «мор», «неміч», «недуги», «болячки», у Біблії вживаються терміни на позначення конкретних захворювань: *божєвілля* (вдаване і справжнє) (Пс 33:1; Мв 10:8); *водянка* (Лк 14:2); *сліпота, глухота* (Мв 11:5); *пропасниця, червінка* (Дії 28:8); *сухоти* (Мв 11:5); *течивість* (2 Сам 3:29); *лишай* (Лев 13:6); *сновидіння (лунота)* (Мв 4:24); *німота (немова)* (Мк 7:32); *проказа* (Лев 13:2); *моровиця* (Лев 26:25); *кульгавість* (Євр 12:13) та деякі інші. *Моровицею* номінується у Біблії також покарання: *«... чи три дні Господнього меча та моровиці в Краю і Ангол Господній буде нищити по всій Ізраїлевій границі...»* (1 Хр 21:12); *«І дав Господь моровицю в Ізраїлі від ранку й аж до часу умовлення, і померло з народу від Дану й аж до Беер-Шеви сімдесят тисяч чоловіка...»* (2 Сам 24:15).

Ідея зла реалізується через поняття фізичної смерті, голоду. Слово *смерть* у Біблії має два значення: «стан, що наступає по завершенні земного життя», «персоніфікована богопротивна сила, що є ворогом життя і перемагає його, розриваючи зв'язок з навколишнім світом» [Енциклопедія: 660]. Смерть не була створена Богом. Створивши людину (Адама), Бог лише попередив його, що він по-

мре, якщо виявить неслухняність, відійде від заповідей Божих (Рим 5:12), тому смерть людини є наслідком гріха. У Святому Писанні розрізняють фізичну і духовну смерть. Духовна смерть означає втрату спілкування з Богом і здатність розрізняти *добро* і *зло* (Лук 15:32), наслідком чого є прокляття, заскнілість. Духовна смерть не має влади над віруючими, тому що Христос, який спочатку сам прирік свою душу на смерть (Іс 53:12), у такий спосіб відняв у смерті її владу (1 Кор 15:54). Божа влада над смертю проявиться в часи Другого пришествя Христа – живучі віряни вже не будуть помирати, вони воскреснуть від духовної смерті до нового життя.

У Біблії поняття *голоду* інтерпретується як певний позитивний досвід, що допомагає душі відкритися Богові, і як зло, з яким необхідно боротися, щоб його знищити. Якщо голод стає суспільним лихом, то його слід розглядати як знак суду Божого [Словник: 213]. У пустелі Господь послав своєму народові голод, щоб *«упокорити тебе, щоб випробувати тебе, щоб пізнати те, що в серці твоїм, чи будеш ти держати заповіді Його, чи ні»* (Повт 8:2). Голод експлікує випробування віри, що є винятковим засобом, а не правилом. Милостиня голодному символізує духовну зрілість, праведність, бо Ісус Христос – хліб життя, джерело води життя (*«Я хліб: Хто до Мене приходить, – не голодуватиме він, а хто вірує в Мене, ніколи не прагнущиме»*) (Ів 6:35); *«А хто питиме воду, що Я йому дам, стане в нім джерелом тієї води, що тече в життя вічне»* (Ів 4:14).

Особливим злом є поклоніння ідолам, божествам. На сторінках Біблії знаходимо інформацію про богів багатьох народів, у яких відображені їхні вірування. Центральними серед них є *Ваал та Астарт*. Лексема *Ваал* (єврейське й арамейське – *Баал*) дослівно означала «Владика», «господар», «пан» [Енциклопедія Брокгауза: 112]. Цьому божеству поклонялись народи Палестини, Вавілонії, Карфагену, Сирії, Ханаану, Фінікії. Давні східні народи вважали Ваала Богом сонця, природних сил. Для поклоніння вибирались підвищення (висоти), на яких споруджувались капища, ідоли, служіння проводила велика кількість жерців, пророків. Служіння супроводжувалось стрибанням біля жертовника, криком, а в деяких випадках учасники дійства кололи себе ножами, мечами, обливаючись кров'ю [Енциклопедія: 101-102]. Окремі семітські народи вважали Ваала богом плодів; богом бурі, грому, блискавки. Поклоніння Ваа-

лу було пов'язано з культовою проституцією, з принесенням батьками в жертву своїх дітей (Єр 19:5).

Астарт – головне жіноче божество у фінікійців і сирійців, филистимлянців, народів Палестини; її вважають дружиною Ваала; це богиня неба і цариця землі. Зображувалась у вигляді жінки з півмісяцем на голові. Служіння їй супроводжувалось відданням «самопожертвою» молодих жінок (служниць) всім, хто приходив у капище. На службі Астарті перебували і чоловіки, які займалися проституцією. У Біблії згадуються такі боги: Адраммелех і Анаммелех – сефарваїмські боги; Нівхаз і Тартак – авв'янські боги (2 Цар 17:31); Сукот-Бенот – вавилонський бог, Ашіма – гаматянський бог (2 Цар 17:30); Дагон – филистимський бог (Суд 16:23); Ваал – Зевув – екронський бог; Кемош – моавський бог; Мілком – аммонітський бог (1 Цар 11:33). Ефесяни поклонялися: Артеміді (Дії 19:27), Зевсу, Гермесу (Дії 14:12), Белу, Нево (Іс 46:1); Молоху і Райфан (Дії 7:43); Ріммону (2 Цар 5:18), Таммузу (Єз 8:14) – сирійці та фінікійці. Давні народи обожествляли людей, сонце, місяць, зірки, вогонь і воду, небо і землю, світло і тьму, тварин і рослин. У дорозі до Бога людство пройшло анімізм, тотемізм, пантеїзм, що виразно ілюструє Біблія.

Зло на землі, як зазначалось, приносить сатана. Лексема *сатана* – запозичення з єврейської мови, що означало «противник», а також «диявол» [Енциклопедія Брокгауза: 860]. Це друге значення персоніфікує світське зло, яке є одночасно й противником Бога. Сатана – той, хто старається ввести людей в оману, щоб пізніше мати можливість звинувачувати їх перед Богом. Боротьба добра і зла не є протистоянням двох рівних сил. Бог – всемогутній і вічний, на відміну від сатани; дії сатани обмежені Богом, хоча на землі він володіє величезною силою, яка, однак, втрачена зі смертю і Воскресінням Ісуса Христа. У Святому Писанні синонімічними корелятами знакового утворення *сатана* виступає значна кількість слів, словосполук. При цьому в українських перекладах Біблії той самий уривок отримує різне семантичне наповнення (пор.: «*винуватель братів наших*» (Куліш), «*той, хто братів наших скаржить*» (Огієнко), «*оскаржувач наших братів*» (Торконяк) (Об 12:10). На позначення цієї лексеми також уживаються: *диявол* (Мв 4:1), *спокусник* (Мв 4:3), *лукавий* (Мв 6:13), *Вельзуел, князь бісівський (демонів)* (Мв

12:24), *Ведіяр* (*Беліяр*) (2 Кор 6:15), *душогуб* (Ів 8:44), *батько неправди* (Ів 8:44), *князь світу* (Ів 12:31), *бог цього світу* (2 Кор 4:4), *ангел безодні* (*Авварон, Аполігіон*) (Об 9:11), *змій* (Об 12:9), *антихрист* (1 Лв 2:22). Велика кількість евфемізмів на позначення поняття сатани репрезентує, з одного боку, його силу на землі, з іншого – несприйняття й боротьбу з ним.

Одним із виявів *зла* виступає гріх. Лексема *гріх* об'єктивує первісно непослух Бога, який вчинили Адам і Єва. Цей гріх є спадковим для всього людства, через який у світ увійшли страждання і смерть. У Біблії поняття гріховності категоризується як *беззаконня* («*Ти полюбиє справедливість, а беззаконня зненавидів, тому намагаєш Тебе Бог, Твій Бог, оливою радості понад друзів твоїх*» (Пс 44:8), *розбещення* («*І бачив Господь, що велике розбещення людини на землі, і весь нахил думки серця її тільки зло повсякденно*» (Бут 6:5); *лихо* («*Ось я спроваджую на тебе лихо, і вигублю все за тобою, і вигублю Ахавові навіть те, що мочить на стіну, і невільного та вільного в Ізраїлі?*» (1 Цар 21:21); *біда* («*Ті, хто перебував був у темряві та в смертній тіні, то в'язні біди та заліза*» (Пс 106:10), *злочин* («*Блаженний, кому подарований злочин, кому гріх закрито*» (Пс 31:1), *нечистота* («*Того дня відкриється джерело для Давидового дому та для єрусалимських мешканців для жертви за гріх і за нечистоту*» (Зах 13:1), *переступ* («*... Покажи мені мій переступ та гріх мій!*» (Йов 13:23). Загальне поняття гріховності конкретизується також низкою лексичних номінацій: *здирство, підступ, безстыдство, богозневага, гордощі, безум* (Мр 7:22), *неправда, зажерливість, заздрість, убийство, суперечка, оман* (Рим 1:29).

Отже, ідея *добра/зла* в Біблії об'єктивується і в системі дуальних, і в системі семантичних опозицій. Причому дуалізм поширюється на профанну сферу, натомість у сфері сакрум він відсутній. Семантична опозиція *добро/зло* маніфестує діяльнісні якості Бога, яким зло розглядається як випробування людини на шляху становлення. Аналіз засвідчив, що лексеми *добро, зло* виступають полісемійними образами, які простежується на полях Святого Письма, характеризуючись стійкими синонімічними зв'язками з аналізованими корелятами.

ЛІТЕРАТУРА

- Енциклопедія: Библейская энциклопедия //Трудь и издание Архимандрита Никифора: Репринтное издание. – М.: Издание Свято-Троице-Сергиевой Лавры, 1990. – 902 с.
- Енциклопедия Брокгауза: Фритц Ринекер, Герхард Майер. – Кременчуг, 1999. – 1088 с.
- Лексикон: Еврейский лексикон Стронга (с) Bob Jones University [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rststrong.pdb>.
- Лисицька: Лисицька Е.П. Коннотативний аспект семантики суцільних і прилагательних, позначаючих поняття добра і зла //Лінгвістичні дослідження. Науковий вісник. – Випуск 1. – Харків: ХДПУ. – 1998. – С. 205–213.
- Макарова: Макарова Т. М. В. Винниченко про добро, зло та духовність //Література. Фольклор. Проблеми поетики: Зб. наук. праць. – Вип. 24. – Ч. 1. – К.: Акцент, 2006. – С. 481–488.
- Словник: Словарь библейского богословия //Под ред. Ксавье Леон – Дюфура. – Bruxelles. – 1990. – 1288 с.

Petro Mats'kiv. The contrary opposition of good/evil in the context of the Bible.

The article focuses on the contrary opposition of good/evil in the light of the Biblical text. The functional synonymous correlates of the lexemes «good, evil» as the activity characteristics of God are analysed.

Key words: binary opposition, semantic opposition, good, evil.

УДК 81.38.72

Володимир Буда (Тернопіль)

СТИЛІСТИЧНЕ НАВАНТАЖЕННЯ ПЕРИФРАЗІВ У ГАЗЕТІ «УКРАЇНА МОЛОДА»

У статті «Про стилістичне навантаження перифразів у газеті «Україна молода» проаналізовано особливості газетно-публіцистичного стилю, зокрема специфіку використання у ньому описових зворотів. Виявлено основні тематичні групи описових назв. Визначено стилістичні функції перифразів у